

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Яковчук І.В.,

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ України

ORCID: 0000-0002-8492-1370

e-mail: ivan.yakovchuk.1993@gmail.com

Яковчук І.В. Типові слідчі ситуації в методиці розслідування зловживання впливом.

Стаття присвячена розробці типових слідчих ситуацій початкового та наступного етапу розслідування зловживання впливом. Наголошено, що кримінальні правопорушення розслідуються в конкретних умовах часу, місця, навколишнього середовища, взаємозв'язках з іншими процесами об'єктивної діяльності, поведінкою осіб, що опинилися у сфері кримінального судочинства. Ця складна система взаємозв'язків утворює ту конкретну обстановку, яка одержала в криміналістиці загальну назву – слідча ситуація.

Автором вперше на підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень, констатовано про наявність слідчої та слідчо-розшукової моделі слідчих ситуацій, встановлено критерії, що покладаються в основу їх типізації, зокрема, що стосуються різновиду суб'єкта кримінального правопорушення; способу вчинення; можливого зв'язку з іншими кримінальними правопорушеннями; предмета кримінального правопорушення; джерела інформації про кримінальне правопорушення; підтвердження чи спростування факту вчинення кримінального правопорушення; позиції підозрюваної особи; протидії розслідуванню й запропоновано алгоритм дій у кожній з них. Крім цього, звернено увагу на потребу проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення всіх фактичних даних та обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Зазначено, що за результатами опрацювання емпіричних матеріалів, нами встановлено, що для повноти та належного збору доказової бази типова програма слідчого (детектива) на початковому етапі розслідування зловживання впливом повинна передбачати: а) звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; спостереження за особою, річчю або місцем; контроль за вчиненням злочину; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; обшуки під час затримання за місцем роботи, проживання чи іншого володіння підозрюваної особи; допити осіб, які володіють інформацією про службову та іншу діяльність підозрюваного; призначення судових експертиз вилучення на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів.

Ключові слова: методика, слідчі ситуації, алгоритм дій, початковий етап, розслідування, зловживання впливом.

Yakovchuk I.V. Typical investigative situations in the methodology of investigating abuse of influence.

The article is devoted to the development of typical investigative situations of the initial and subsequent stages of the investigation of abuse of influence. It is emphasized that criminal offenses are investigated in specific conditions of time, place, environment, relationships with other processes of objective activity, behavior of persons who find themselves in the field of criminal justice. This complex system of relationships forms the specific situation that has received the general name in criminology - investigative situation.

The author, for the first time, based on the generalization of materials of criminal proceedings, stated the presence of an investigative and investigative-detective model of investigative situations, established the criteria that form the basis of their typification, in particular, concerning the type of subject of the criminal offense; method of commission; possible connection with other criminal offenses; subject of the criminal offense; source of information about the criminal offense; confirmation or refutation of the fact of committing a criminal offense; position of the suspected person; countermeasures to the investigation and an algorithm of actions in each of them is proposed. In addition, attention is paid to the need for operational and investigative measures aimed at establishing all the factual data and circumstances of the criminal offense committed.

It is noted that, based on the results of the processing of empirical materials, we have established that for the completeness and proper collection of the evidence base, a typical program of an investigator

(detective) at the initial stage of an investigation into abuse of influence should include: a) an appeal to the investigating judge with a request to conduct covert investigative (investigative) actions; surveillance of a person, thing or place; control over the commission of a crime; examination of publicly inaccessible places, housing or other possessions of a person; searches during detention at the place of work, residence or other possessions of a suspected person; interrogations of persons who have information about the official and other activities of the suspect; appointment of forensic examinations of seizure based on the ruling of the investigating judge on temporary access to things and documents.

Key words: methodology, investigative situations, algorithm of actions, initial stage, investigation, abuse of influence.

Постановка проблеми. Типові слідчі ситуації – це центральна ланка методики розслідування зловживання впливом. Вони виокремлюються для кожного з етапів та завдань досудового розслідування, а для їх вирішення розробляються відповідні їм алгоритми слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Урахування ситуаційного підходу під час побудови методики досудового розслідування зловживання впливом, дозволить, по-перше, оптимізувати процедуру провадження досудового розслідування, та, по-друге, адаптувати теоретичні положення криміналістичної методики до потреб практики. Нині, у криміналістиці таких розробок здійснено ще не було, що лише підтверджує актуальність обраної тематики.

Метою статті є аналіз типових слідчих ситуацій у методиці розслідування зловживання впливом.

Виклад основного матеріалу. Кримінальні правопорушення розслідуються в конкретних умовах часу, місця, навколишнього середовища, взаємозв'язках з іншими процесами об'єктивної діяльності, поведінкою осіб, що опинилися у сфері кримінального судочинства [9, с. 110–112]. Ця складна система взаємозв'язків утворює ту конкретну обстановку, яка одержала в криміналістиці загальну назву – слідча ситуація [2, с. 175].

О.В. Пчеліна запропонувала виокремлювати типові криміналістичні ситуації у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності залежно від етапу розслідування кримінального правопорушення, джерела надходження інформації про вчинення вказаних кримінальних правопорушень, повноти наявних відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, позиції учасників кримінального провадження [6, с. 204–207].

Цікавою видається і типізація слідчих ситуацій досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у бюджетній сфері України, запропонована Р. Л. Степанюком. На думку вченого, така типізація можлива за умови виділення інформації про окремі елементи найбільш значущих і таких, що часто зустрічаються, інформаційних компонентів: а) про окремі обставини злочинної діяльності (особу, котра вчинила кримінальне правопорушення, спосіб, сліди кримінального правопорушення, предмет посягання і розмір заподіяної злочином шкоди, зв'язки з іншими кримінальними правопорушеннями); б) про найбільш значущі обставини розслідування (стан доказової бази, можливості слідства, лінію поведінки підозрюваних та інших учасників розслідування, сторонніх осіб, котрі намагаються втручатись у процес розслідування) [10, с. 110–115].

На нашу думку, зазначені класифікації типових слідчих ситуацій варто врахувати при дослідженні типізації слідчих ситуацій, що мають місце під час розслідування зловживання впливом. Насамперед, залежно від етапу розслідування зловживання впливом важливо виокремити типові криміналістичні ситуації *початкового* та *наступного* етапів розслідування.

Враховуючи вищезазначені напрацювання Р.Л. Степанюка [10, с. 110–115], пропонуємо слідчі ситуації, що виникають під час розслідування зловживання впливом, поділити на дві групи: 1) про окремі обставини злочинної діяльності (особу, котра вчинила кримінальне правопорушення, спосіб, сліди кримінального правопорушення, предмет, зв'язки з іншими кримінальними правопорушеннями); 2) про найбільш значущі обставини розслідування (стан доказової бази, можливості слідства, лінію поведінки підозрюваних та інших учасників розслідування, сторонніх осіб, котрі намагаються втручатись у процес розслідування).

Розглянемо насамперед *слідчі ситуації, що стосуються окремих обставин злочинної діяльності.*

Типові слідчі ситуації, виокремлені на підставі даних *про особу злочинця*, можуть бути різноманітними і залежати, зокрема, від різновиду суб'єкта зловживання впливом та його належності до службових осіб на момент вчинення кримінального правопорушення чи на час проведення досудового розслідування. З урахуванням різновиду суб'єкта зловживання впливом можливі такі типові ситуації:

1) встановлено факт вчинення кримінального правопорушення не службовою особою, зокрема, яка не пов'язана із виконанням функцій держави, або місцевого самоврядування, але яка має реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою уповноваженою на виконання функцій держави (30 %);

2) встановлено факт вчинення кримінального правопорушення службовою особою, зокрема, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, але яка за своїм функціональним призначенням не могла самостійно вчинити дії, за які пропонувалась неправомірна вигода, а лише пропонувала, обіцяла чи погодилась вплинути на іншу особу задля прийняття нею необхідних рішень (52 %);

3) встановлено ознаки вчинення зловживання впливом особою, котра апіорі не має такого впливу (18 %).

Специфіка слідчих ситуацій пов'язаних із суб'єктом зловживання впливом полягає у тому, що, як було вже зазначено у попередніх підрозділах, особи, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК України, не маючи статусу службової особи, мають реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою уповноваженою на виконання функцій держави. Водночас, досить вдало програми дій слідчого розгортається у випадку вчинення зловживання впливом особою уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оскільки, з реєстру поданих декларацій відразу можна одержати відомості про прізвище, ім'я, по батькові суб'єкта декларування, назву посади та органу державної влади, органу місцевого самоврядування або юридичної особи публічного права й переконатись у правильній кваліфікації. Якщо посередник, який здійснює протиправний вплив на прийняття рішення особою уповноваженою на виконання функцій держави, є службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, або особою яка надає публічні послуги, і при цьому зазначена особа (посередник) використовує надані їй повноваження, то вчинення відповідних злочинних дій може, за наявності до того підстав, тягнути за собою відповідальність не за ст. 369-2 КК України, а за відповідними частинами статей 368-3 або 368-4 КК України. Коли ж таким посередником є службова особа публічного права, то дії того, хто пропонує, обіцяє, або надає неправомірну вигоду, кваліфікуються за відповідними частинами ст. 369 КК України, а дії того, хто приймає його пропозицію, обіцянку або одержує таку вигоду, – за відповідними частинами ст. 368 КК України. Одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або місцевого самоврядування, вчинене особою, котра апіорі не має такого впливу, за наявності всіх необхідних підстав, слід кваліфікувати як шахрайство [3, с. 891-892].

Разом із цим, типізація слідчих ситуацій у методиках розслідування зловживання впливом можлива з урахування способу вчинення кримінального правопорушення, у результаті чого можна виокремити дві типові слідчі ситуації:

1) встановлено факт пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (39 %);

2) встановлено факт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди (46 %);

3) встановлено факт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поєднане з вимаганням такої вигоди (15 %).

Алгоритми дій органів досудового розслідування в ситуаціях, виокремлених на цій підставі, включає спільні тактико-процесуальні операції, у поєднанні гласних та негласних методів та способів роботи, оскільки необхідно чітко задокументувати як пряму, або опосередковану можливість зазначених осіб здійснити вплив так і взагалі сам факт пропозиції, обіцянки, надання чи отримання неправомірної вигоди тощо й власне передбачити спільні заходи із затримання підозрюваних.

Необхідно також звернути увагу, що зловживання впливом, нерідко використовується для вчинення іншого кримінального правопорушення, зокрема, службової підробки. Виходячи з цього, інколи мають місце слідчі ситуації, коли:

1) окрім зловживання впливом є достатні відомості про вчинення інших кримінально-протиправних дій (вони або вчиняються з метою приховування кримінального правопорушення, або є предикатними) (38 %);

2) відсутні відомості про вчинення інших кримінальних правопорушень (62 %).

Типізація слідчих ситуацій з огляду на юридичну природу зловживання впливом пов'язана також з предметом кримінального правопорушення, оскільки, важливе значення має повнота інформації щодо неправомірної вигоди, зокрема, сума грошей, види майна, розмір, інші обставини. З огляду на це під час досудового розслідування виникають дві типові слідчі ситуації:

1) достатньо даних щодо предмета кримінального правопорушення (68 %);

2) відсутня повна інформація щодо предмета кримінального правопорушення (32 %).

У типових слідчих ситуаціях другої групи варто звернути увагу на можливості різних реєстрів і баз даних, оскільки з них, можна почерпнути інформацію про отримані такою особою та членами її сім'ї доходи; про придбання у власність об'єктів нерухомого та рухомого майна, а також витрати на утримання даного майна та вчинені інші правочини, на підставі яких у суб'єкта та членів його сім'ї виникає право володіння або користування активами, а також фактичні дані про передачу таких активів будь якій особі, та взаємозв'язок суб'єкта кримінального правопорушення з особою, на користь якої були передані активи [11, с. 125; 4, с. 52; 12, с. 143].

Наступна група типових слідчих ситуацій стосується *найбільш значущих обставин розслідування зловживання впливом*. На початковому етапі розпочати аналіз варто із ситуацій, що обумовлені джерелом отримання інформації про факт зловживання впливом, оскільки, як показало наше дослідження, процес розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії зазвичай будується з урахуванням об'єму інформації про саму подію та особу злочинця. Узагальнення кримінальних проваджень цієї категорії, дали підстави для виділення таких типових слідчих ситуацій:

1) досудове розслідування проводиться за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, за задокументованими діями особи, які свідчать про зловживання впливом (40,55 %);

2) досудове розслідування проводиться за результатами перевірки заяв чи повідомлень про зловживання впливом, у тому числі повідомлення викривачів та (публікації) ЗМІ, аналіз якої показує, що вона являє собою поєднання елементів першої груп, оскільки результати перевірки таких заяв та повідомлень існують, у вигляді матеріалів відповідних оперативно-розшукових заходів (43,05 %);

3) відомості про зловживання впливом отримані з матеріалів інших правоохоронних органів (вони надходять, якщо підслідність не належить органам досудового розслідування, які розпочали кримінальне провадження) (16,4 %).

Перша слідча ситуація, зазвичай, сприятлива й характеризується наявністю інформації, як про подію кримінального правопорушення, так і про особу, яка її вчинила. Направлені в орган досудового розслідування матеріали свідчили про злочинну подію і дозволяли слідчому прийняти вмотивоване рішення щодо збирання та процесуального закріплення наявних доказів про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення (встановлення конкретних обставин події, їх дослідження з метою отримання достовірної інформації). Проте, друга та третя слідча ситуація відзначається певною складністю, оскільки її зміст в значній мірі характеризується джерелом, видом і об'ємом отриманої інформації, ступенем можливості використання фактора раптовості. Також виникає необхідність у додатковій перевірці даних, які містяться в матеріалах кримінального провадження з метою виявлення ознак інших кримінальних правопорушень.

Співробітник оперативного підрозділу, або слідчий, який самостійно виявив ознаки зловживання впливом, у своєму рапорті на ім'я керівника підрозділу правоохоронного органу з посиланням на одержані ними дані викладають обставини вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України. Водночас, якщо відомості про подію кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, отримані в результаті розповсюдження через засоби масової інформації даних вивчення зв'язків особи, діяльності у конкретній ситуації, прийнятті певного рішення, матеріального становища, витрат особи, їх родичів громадськими організаціями, окремими громадськими активістами, журналістами або їх звернень до правоохоронного органу, то після внесення відомостей до ЄРДР підлягає допиту як свідок особа, яка повідомила про вчинене кримінальне правопорушення, щодо відомих їй обставин вчинення протиправних дій, кримінальна відповідальність за які передбачена у ст. 369-2 КК України, щодо джерел, з яких їй про це стало відомо, проведеного нею дослідження матеріального становища, витрат особи, а також місцезнаходження документів, які підтверджують її показання.

Документи, наявні у особи або у інших осіб, на які свідок вказав як на першоджерела одержаних ним відомостей та документів, проведенням тимчасового доступу мають бути вилучені. Особи, які надали свідку документи, мають бути допитані як свідки щодо змісту та походження цих документів [7, с. 31].

Отже, у більшості випадків дані про ознаки зловживання впливом, входять до складу тієї вихідної криміналістично значущої інформації, якою володіє слідчий або оперативні працівники до моменту, або на момент внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. У зв'язку із чим, їх діяльність на початковому етапі розслідування містила у собі: 1) оцінку інформації про кримінальне правопорушення, що надійшла; 2) перевірку заяви й повідомлення (якщо даних, що вказують на ознаки кримінального правопорушення, недостатньо); 3) прийняття й процесуальне оформлення рішення про початок досудового розслідування.

Надалі, наприкінці початкового етапу розслідування зловживання впливом можуть скластися такі ситуації:

1) інформація про вчинення кримінального правопорушення підтвердилася, є достатні відомості про це кримінальне правопорушення, особу, яка його вчинила, інші обставини (45 %);

2) інформація про вчинення кримінального правопорушення підтвердилася, однак відсутні достатні відомості про це кримінальне правопорушення, особу, яка його вчинила, інші обставини (36 %);

3) інформація про вчинення кримінального правопорушення не підтвердилась (19 %).

Відповідно, найбільш сприятлива перша слідча ситуація, оскільки, за наявності необхідних доказів проводиться негайно затримання особи, їй повідомляється про підозру й приймається рішення щодо обрання їй запобіжного заходу. Після цього їй потрібно допитати як підозрюваного.

З приводу типових слідчих ситуацій *наступного етапу розслідування* важливе значення мають слідчі ситуації, що виникають *залежно від позиції підозрюваної особи*, зокрема такі:

1) особа, яка підозрюється у вчиненні зловживання впливом, повністю визнає свою провину, щиро кається та активно сприяє розкриттю кримінального правопорушення (така ситуація встановлена у 21,3 % вивчених вироків);

2) підозрюваний визнає факт зловживання впливом, однак визнає свою вину лише частково посиляючись на певні факти (така ситуація встановлена у 8,5 % вивчених вироків);

3) підозрюваний не визнає факт зловживання впливом та повністю заперечує свою вину (така ситуація встановлена у 70,2 % вивчених вироків).

У першій слідчій ситуації, здебільшого, з підозрюваним укладається угода про визнання винуватості, однак друга та третя слідча ситуація вимагає проведення максимально можливого комплексу слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій із доведення вини підозрюваного. Насамперед проводяться допити підозрюваного, свідків, призначаються необхідні експертизи, здійснюється тимчасовий доступ до речей та документів тощо.

Необхідно додати, що типові слідчі ситуації під час розслідування зловживання впливом за участі підозрюваного, залежать від поінформованості останнього, зокрема, обізнаності про факт виявлення його протиправних діянь і, відповідно, його поведінки (вживаються заходи щодо перешкоджання здійсненню кримінального провадження). З огляду на це, як на початковому, так і на наступному етапах розслідування можуть виникати *ситуації, пов'язані з протидією розслідуванню*.

Одним із розповсюджених, і водночас, специфічних видів протидії органам досудового розслідування є *надання неправдивих показань*. Специфічність такого виду протидії розслідуванню у випадку провадження за справами у сфері службової діяльності виявляється у високій інтелектуальності злочинців, обізнаності у тонкощах кримінального права та процесу, наявності висококваліфікованого адвоката, широких можливостях володіти інформацією про хід розслідування та обізнаність слідчого, складності схем вчинення кримінального правопорушення тощо [8, с. 52].

Основні ж способи подолання такого роду протидії передусім пов'язані й обумовлюються якісними організацією та провадженням досудового розслідування. Тобто одразу варто розпочинати повномасштабну перевірку вхідної інформації про можливе вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Потрібно передбачити весь комплекс заходів, спрямованих на виявлення та вилучення всієї слідчої інформації [5, с. 628–632; 1].

За результатами опрацювання емпіричних матеріалів, нами встановлено, що для повноти та належного збору доказової бази типова програма слідчого (детектива) на початковому етапі розслідування зловживання впливом повинна передбачати: а) звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення НСРД (ст. 246–252 КПК України) (за даними вивчення матеріалів кримінальних проваджень найчастіше оперативно-розшуковими підрозділами за особистою участю слідчого та за його дорученням проводились такі негласні слідчі (розшукові) дії як: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України)); б) обшуки під час затримання за місцем роботи, проживання чи іншого володіння підозрюваної особи (ст. 234–236 КПК України); в) допити осіб, які володіють інформацією про службову та іншу діяльність підозрюваного (ст. 65 КПК України); г) призначення судових експертиз (ст. 242–245 КПК України); д) вилучення на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів: 1) документи, які визначають правове становище суб'єкта кримінального правопорушення (установчі, реєстраційні та дозвільні); 2) документи внутрішньогосподарського (управлінського) обліку (накази, розпорядження, доповідні записки і звіти внутрішнього контролю); 3) штампи, печатки тощо.

Висновки. На підставі аналізу практики виявлення та розслідування зловживання впливом, а також результатів судового розгляду відповідних справ вперше сформульовано та класифіковано типові слідчі ситуації, що складаються на початковому і наступному етапах досудового розслідування, враховують відомості як про окремі обставини цих кримінальних правопорушень, так і про найбільш значущі обставини їх розслідування. Окреслено систему типових процесуальних дій та інших заходів, які необхідно здійснювати у відповідних типових слідчих ситуаціях.

Запропоновано типізацію слідчих ситуацій у методиці розслідування зловживання впливом з урахуванням: 1) різновиду суб'єкта кримінального правопорушення; 2) способу вчинення кримінального правопорушення; 3) можливого зв'язку зловживання впливом з іншими кримінальними правопорушеннями; 4) предмета кримінального правопорушення; 5) джерела інформації про кримінальне правопорушення; 6) підтвердження чи спростування факту вчинення кримінального правопорушення; 7) позиції підозрюваної особи; 8) протидії розслідуванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іваненко І.В. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. За матеріалами конференції суддів Апеляційного суду Черкаської області та загальних місцевих судів Черкаської області, (м. Чорнобай, 19 жовт. 2012 р.). *Судова влада України*. URL:<http://ска.court.gov.ua/sud2390/practice/uzagalnennja/0001>.
2. Криміналістика: підручник: у 2-х т. Т. 2. / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 328 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
4. Протидія економічній злочинності: моногр. / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Річард Ворнер. Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 568 с.
5. Пчеліна О.В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та шляхи її подолання. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 628–632.
6. Пчеліна О.В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Сучасні напрямки розвитку судової експертизи та криміналістики*. Харків, 20 грудня 2016 р. С. 204–207.
7. Розслідування незаконного збагачення: метод. рек. / О.М. Стрільців, С.С. Чернявський, В.І. Василичук та ін. Київ: Нац. акад. внутр.справ, 2018. 86 с.
8. Ромців О.І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів. 2016. 226 с.
9. Салтевський М.В. Криміналістика: підручник: у 2-х ч. Ч. 2. Харків: Консум, 2001. 268 с.
10. Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3. С. 110–115.
11. Черенков А.М. Використання державних реєстрів та автоматизованих баз даних в процесі доказування незаконного збагачення. *Європейські перспективи*. № 1. 2018. С. 123–128.
12. Черенков А.М. Розслідування декларування недостовірної інформації: дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2020. 270 с.